

Schrijven is woorden toevoegen. Literatuur volgens Herman Brusselmans

Herman Brusselmans, de zelfverklaarde Mooie Jonge Oppergod van de Vlaamse literatuur, is een ware veelschrijver. Sinds zijn debuut in 1982 publiceert hij met de regelmaat van een klok een tweetal boeken per jaar. Intussen heeft hij meer dan dertig boeken bij elkaar geschreven. Zijn eerste boek, een verhalenbundel, was nog niet meteen een voltreffer, maar in de daaropvolgende romans wist Brusselmans (°1957) een steeds grotere schare van lezers te bekoren met zijn humoristische, semi-autobiografische relazen over het niet altijd even opwindende leven van een aan angst en weemoed lijdende jongeman in de jaren '80 van de twintigste eeuw. Brusselmans bracht seks, muziek en drank binnen in de Vlaamse literatuur, rock 'n roll kortom, en dat viel extra op omdat er op dat moment in Vlaanderen een “stille generatie” schrijvers aan het werk was – een generatie die ingetogen, neoromantisch getint werk schreef dat meer naar oudemensenzeep rook dan naar bier en sigaretten. Seks, muziek en drank doen het altijd goed bij een breed publiek, en dat hadden tijdschriften- en tv-makers gauw door. Brusselmans mocht columns schrijven in tal van bladen in Vlaanderen en Nederland en aan vele tv-programma's meewerken in de hem op het lijf geschreven rol van nar en provocateur. Sinds die tijd, de prille jaren negentig van de twintigste eeuw, is Herman Brusselmans een heuse Bekende Vlaming. Bij elk nieuw boek wordt hij geïnterviewd in de belangrijkste populaire kranten en weekbladen en uitgenodigd in allerhande talkshows. Brusselmans, die de zoon is van een veehandelaar en goed weet hoe hij zijn winkeltje draaiende moet houden, maakt handig gebruik van zijn nieuw verworven status en begint bekende modellen, tv-presentatoren en andere mediafiguren op te voeren in zijn boeken: media-aandacht gegarandeerd, en vele mensen lezen liever een verhaal dat gaat over iemand die ze kennen van tv dan over iemand met een fictieve naam. In 1999 gaat Brusselmans echter uit de bocht: hij noemt de bekende Vlaamse modeontwerpster Ann Demeulemeester in een van zijn boeken “een dwergpoliep met puitogen” en ze spant een proces aan tegen de auteur. Hij verliest, het boek moet uit de rekken, en ook al heeft Brusselmans zijn schaapjes stilaan op het droge, hij had niet gerekend op de financiële kater die dat met zich bracht. Van dan af werd hij dan ook iets voorzichtiger, al bracht de zaak natuurlijk ook veel aandacht in de media teweeg en bevestigde ze zijn reputatie als provocateur. Intussen is Brusselmans zo mogelijk bekender als BV dan als schrijver: toen hij in 2005 voor de tweede keer trouwde, werd daar uitvoerig over bericht in kranten, tijdschriften en zelfs roddelbladen. Hij verkoopt meer boeken dan menig Nederlandstalig schrijver zich kan dromen: zo'n 10 à 20.000 exemplaren per titel. Maar wat voor boeken zijn dat dan?

Op stilistisch vlak haalt Herman Brusselmans de mosterd vooral bij zijn literaire idolen Gerard Reve en J.D. Salinger. Van de eerste heeft hij het overdreven archaïsche en plechtstatige taalgebruik overgenomen, dat in combinatie met banale gebeurtenissen voor grappige effecten zorgt, en de quasi-religieuze gebed-achtige monologen. Aan Salinger herinnert het *streetwise*-spreektaaltje uit *The Catcher in the Rye* waarin elk woord voorafgegaan wordt door “verrekt” en elke zin begonnen met “Ik bedoel”. Van dat laatste boek heeft Brusselmans overigens zijn eigen versie geschreven. *Prachtige ogen* uit 1984, een verhaal over de lege uren van Julius Cramp, student Germaanse filologie in Gent, echoot Salingers klassieker in tal van opzichten. Mix de archaïsche taalregisters met de streetwise slang, doorprik de conventies van de traditionele roman, giet er overvloedig absurde, aan Monty Python herinnerende humor bij, voeg een paar koldereske of sadistische seksscènes in, een streepje rockmuziek, een paar politiek incorrecte uitspraken over vrouwen, homoseksuelen, gehandicapten of zwarten, combineer met een hoofdpersoon die lijdt aan allerlei angsten en depressies en die alleen door de vrouwen die hij liefheeft getroost kan worden, werk af met een enkele weemoedige jeugdherinnering en je hebt het standaardrecept voor een Brusselmansboek. In elk boek gebruikt Brusselmans dezelfde ingrediënten, maar het resultaat is telkens anders. Omdat hij (semi-)autobiografisch schrijft, hangt de inhoud telkens af van wat hij meemaakt op het moment van schrijven. Er valt op dat vlak een breuk te merken in zijn oeuvre, en die breuk ligt bij het boek *Het oude nieuws van deze tijden* (1994).

Zijn eerste successen behaalde Brusselmans in het midden van de jaren tachtig met *De man die werk vond*, een boek dat in meer dan één opzicht aan Gerard Reves *De avonden* herinnert en het verdient even klassiek te worden. Het vertelt het verhaal van Louis Tinner, bibliothecaris in de ontspanningsbibliotheek van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening in Brussel, een job die Brusselmans zelf heeft uitgeoefend. Hij brengt zijn dagen in absolute ledigheid en verveling door in zijn duffe kantoortje. (**zie fragment 1**) In *Heden ben ik nuchter* en *Zijn er kanalen in Aalst?* heet de hoofdpersoon Eduard Kronenburg. Ook zijn baan is weinig verheffend: Kronenburg moet voor een of andere overheidsdienst gepensioneerden opbellen om te vragen of ze nog in leven zijn. Toch maakt Kronenburg wat meer mee dan Tinner uit het vorige boek: hij is getrouwd met Gloria (in werkelijkheid heet Brusselmans’ eerste vrouw Gerda), brengt zijn dagen al schertsend en al drinkend door met zijn collega’s en vat, naast zijn toch vrij succesvolle huwelijk met Gloria, verliefdheden op voor meisjes die Valium, Sunshine, Splendide, Pico of Mabiche heten. In een prachtig, ontroerend hoofdstuk aan het slot van *Zijn er kanalen in Aalst?* neemt Kronenburg het resolute besluit schrijver te worden: “Terwijl hij later die dag naar de auto stapte, dacht hij nog over Mabiche: je hebt me

m'n baan doen opgeven, m'n kutwijfje, en je hebt me ontelbare epilogen laten mompelen, je hebt me laten voelen dat ik, meer dan van mezelf, van twee mensen kan houden... Je heb me misschien zelfs schrijver laten worden. Maar je bent het godverdomme waard. Een symbool ben je, Mabiche, een symbool voor hoe het had kunnen zijn.

Hij stapte in de auto, zei tegen Gloria: 'Ik hou van jou', en vervloekte alle woorden die ooit tot spreken hebben gediend." (*Zijn er kanalen in Aalst*, p. 199)

In zijn daaropvolgende boeken, de eerste die Brusselmans schreef als beroepsschrijver, heet de hoofdpersoon doorgaans gewoon Herman Brusselmans. Het gaat niet te best, noch met de schrijver, noch met de hoofdpersoon in zijn boeken, die zijn angsten alleen in toom weet te houden door zich dagelijks lazarus te drinken en tranquillizers te slikken. Hij maakt turbulente tijden door, gevuld met stormachtige verliefdheden, angstcrisissen, drankexcessen, verlammende existentiële twijfel, sentimentaliteit en cynisme en zware depressies. In de periode 1990-1992 beleeft de auteur zijn crisisjaren: zijn huwelijk met Gerda strandt op 1 juli 1991 en zijn moeder, over wie hij in *Prachtige ogen* al had geschreven: "Als er één mens een monument verdient, dan m'n moeder wel", overlijdt op 6 juli 1992. Die data worden gewoon gegeven in zijn boeken, die heen en weer springen over de grens tussen fictie en werkelijkheid. Naast data worden ook exacte plaatsnamen gegeven in Gent, de stad waar hij woont, en duiken er reële personen op in zijn verhalen. Het is altijd moeilijk uit te maken wat nu "echt gebeurd" is en wat verzonnen. Brusselmans speelt daarmee.

Zijn crisisjaren worden beschreven in de beroemde Ex-trilogie die bestaat uit *Ex-schrijver*, *Ex-minnaar* en *Ex-drummer*. (**zie fragment 2**) Het verlies van zijn vrouw en van zijn moeder ontlokken hem geregeld aangrijpende elegische bespiegelingen, die van dan op gezette tijden terugkomen in zijn latere boeken: "Ik val in duizend stukken van spijt als ik aan Gloria denk; ik daver uit m'n vel van verlangen als ik aan Gloria denk; ik zet de vloer blank met tranen als ik aan Gloria denk" (*Ex-schrijver*, p. 58). De dood van zijn moeder doet hem zijn geloof in God verliezen: "Mijn haat voor de God die mijn moeder heeft laten sterven, en daardoor heeft bewezen dat Hij niet bestaat, zit zo diep dat ik nimmer, en vooral niet in deze kerstperiode, zou hebben gewild dat mijn moeder uit haar graf zou opstaan, en aan mijn zijde zou meewandelen, want zoiets zou alleen mogelijk zijn door een Goddelijke Tussenkoms, en Goddelijke Tussenkoms, die gun ik God niet meer sinds Zijn allerlaatste, op 6 juli 1992, toen Hij mijn moeder, tegen Zijn beloften in, van het leven beroofde." (*Ex-minnaar*, p. 183)

Maar dan verandert er iets. *Het oude nieuws van deze tijden* is het boek van de schone lei, van de heropstanding. Brusselmans is gestopt met drinken, heeft opnieuw een vaste relatie met Phoebe (Tania, in werkelijkheid) en koopt een hond, die in het boek Speedy en in het echt

Woody heet, “een prachtig klein dier met een intelligente blik”. Brusselmans’ leven wordt rustiger, vaster, en daardoor ook saaier. Voor de lezer van zijn boeken is dat een betreurenswaardige evolutie, maar de schrijver zelf denkt daar anders over: “Bij tijden, zo bedacht ik, zou men kunnen concluderen dat ik een leeg leven heb. Dat is niet erg, de volheid van bestaan heb ik ooit al gekend. Dat was boeiend, maar het kon niet blijven duren. Het was een zeer vermoeiende periode, waarin de pieken te hoog waren, de dalen te diep, en de vlakke van drijfzand. Nu loop ik rondjes in een stevige, ruime kooi en dat is een hoop betrouwbaarder. Je hoeft op niks meer te wachten, behalve de dood, en die komt vanzelf.” (*Het oude nieuws van deze tijden*, p. 113). En: “Ik ben blij dat ik niet meer autobiografisch ben. Al dat verdriet dat je dan moet beschrijven, al die wonden, al dat verlangen, al die liefde, ik zou er nu niet tegen kunnen.” (*Het spook van Toetegaai*, p. 60)

Het gevolg van dit legere leven is dat Brusselmans niet genoeg noemenswaardigs meer meemaakt om een boek mee te vullen. Dan doe je als broodschrijver twee dingen: je schrijft de weinige dingen op die je te zeggen hebt en je herhaalt die voortdurend. Dat je houdt van Tania De Metsenaere bijvoorbeeld. En voor de rest gebruik je je fantasie. Je gaat meer fictie schrijven. En dat is nu net niet Brusselmans’ grootste talent. Een geloofwaardig verhaal ontwikkelen kan hij niet goed, en dat heeft hij in zijn boeken ook ruitelijk toegegeven. Zowel in de Guggenheimer-trilogie (*De terugkeer van Bonanza*, *Guggenheimer wast witter* en *Uitgeverij Guggenheimer*) als in *Pitface* of zijn jongste boek *Het spook van Toetegaai* zijn de personages wel erg karikaturaal en is de verhaallijn wel zeer dun. Om pagina’s te vullen gaat Brusselmans op een al te expliciete manier de romanconventies ondergraven. Semi-spitsvondige meta-paragrafen als de volgende, over een nogal vlak personage in zijn jongste roman, zijn schering en inslag in zijn latere werk, maar zijn nogal vervelend om te lezen: “Je kunt uit mijn literatuur niet echt opmaken wat voor iemand die Indra is. Wat is haar karakter, wat is haar persoonlijkheid? We hebben er het raden naar. Ze is op geen enkele manier uitgesproken. Het is zomaar een jonge archeologe die coke snuift en wat aanmoddert en in het leven opduikt van iemand als ik, die haar straks allicht verwijdert zonder dat het pijn doet.” (*Het spook van Toetegaai*, p. 167).

Maar de auteur zelf ligt van deze kritiek niet van wakker. Sinds zijn gelijknamige boek noemt Herman Brusselmans zichzelf een “ex-schrijver”, al is hij dat pas echt geworden in *Het oude nieuws van deze tijden*. De boeken van daarvoor zijn geschreven vanuit een zeker geloof in de troostende of therapeutische functie van autobiografisch proza. Dat geloof is hij in zijn crisisjaren verloren: “Het enige waar een schrijver naar moet streven [...] is dat hij een ex-schrijver wordt, opdat hij eindelijk zou beseffen dat zijn literatuur waardeloos is geweest.

Niemand van de dood heeft gered, of ooit zal redden. Niemand de ware liefde heeft leren kennen. Niemand dichter tot zijn eigen god heeft gebracht of brengen zal.” (*Ex-schrijver*, p. 25). Hoe langer hoe meer overtuigt Brusselmans de lezer ervan dat de literatuur het aflegt tegen de werkelijkheid. In zijn jongste boek is Brusselmans alleen thuis terwijl zijn vrouw, die vroeger in zijn boeken Phoebe heette, maar nu gewoon bij haar echte naam Tania genoemd wordt, voor haar werk naar Parijs is. Samen met de as van zijn intussen gestorven hondje Woody wacht hij 336 pagina’s lang op haar terugkomst. Het slot van het boek luidt: “M’n dode hondje en ik, we wachtten. Tania kwam thuis. De werkelijkheid nam het eindelijk weer over.” Herman Brusselmans houdt van Tania De Metsenaere: dat is het enige autobiografische feit dat Brusselmans nog het vermelden waard acht in zijn boeken.

Sinds zijn persoonlijke crisis schrijft Herman Brusselmans niet (meer) om een of ander artistiek of autobiografisch project ten uitvoer te brengen, hij schrijft omdat hij daarmee geld verdient: “Ik ben een waarachtige schrijver, want ik schrijf ten eerste voor geld en ten tweede om de verveling van andere mensen een paar uur uit te schakelen, middels verhalen over hoe hun leven had kunnen zijn of, desnoods, hoe het is. Een andere taak heeft een echte schrijver niet.” Elders beweert hij: “Schrijven is woorden toevoegen.” Dat is niet de gangbare opvatting van literatuur, maar wel een verdedigbare: waarom zou een roman niet evengoed een consumptieproduct mogen zijn als gelijk welk ander product dat op de markt is? Iets dat je uitleest om je even te vermaken en dan weggooit? Iets voor het moment, en niet voor de eeuwigheid? De literatuur kan niets ingrijpends – ze heeft zelfs niet kunnen verhinderen dat Brusselmans’ eerste huwelijk op de klippen liep en dat zijn moeder zou sterven. Je moet haar dus niet serieus nemen.

Bij elke autobiografische schrijver wordt de spanning tussen literatuur en leven op een bepaald moment ondraaglijk. Om er niet aan ten onder te gaan, heeft Brusselmans uiteindelijk gekozen voor het leven. Maar het blijft paradoxaal dat hij slechts kan leven op de manier waarop hij dat doet door zijn literatuur. En dat hij zijn beste boeken schreef op het moment dat hij de keuze nog niet zo duidelijk had gemaakt: Brusselmans is op zijn best in zijn van *Weltschmerz* en *Sehnsucht*, van pijn, liefde en verlangen doordrongen proza uit de late jaren tachtig en de vroege jaren negentig, in de twee grote trilogieën van zijn oeuvre: de feitelijke, maar niet als dusdanig voorgestelde trilogie *De man die werk vond*, *Heden ben ik nuchter* en *Zijn er kanalen in Aalst?*, en de eerder genoemde Ex-trilogie. Die zes boeken zijn allesbehalve wegwerpliteratuur. Ze behoren tot het beste dat in die tijd in het Nederlandse taalgebied geschreven is.

De latere relativering van zijn eigen stijl zorgt bij vele lezers dan ook voor wrevel. Ze voelen zich door Brusselmans' proza voor de gek gehouden, ook al omdat er in de meeste van zijn boeken niet zo geweldig veel *gebeurt*. Maar dat komt, zegt Brusselmans, "omdat [ik heb] geschreven wat waar is: nooit gebeurt er iets wat de moeite waard is, behalve misschien de troost." (*Ex-schrijver*, p. 259). Dat is de kernboodschap van Brusselmans' oeuvre. Dat, en het besef dat er veel belangrijker dingen in de wereld zijn dan literatuur. Tania De Metsenaere bijvoorbeeld. En je moeder: "Mocht mijn moeder vijf jaar langer hebben kunnen leven in ruil voor het gehele oeuvre van Beckett," zei ik, "dan zou m'n levenswens zijn dat die klootzak nooit een letter op papier had gezet." (*Ex-minnaar*, p. 92).

De boeken van Herman Brusselmans in chronologische volgorde:

- 1982 Het zinneloze zeilen
- 1984 Prachtige ogen
- 1985 De man die werk vond
- 1986 Heden ben ik nuchter
- 1987 Zijn er kanalen in Aalst?
- 1988 De Geschiedenis van de Vlaamse Letterkunde.
- 1988 Iedere zondag sterven en doodgaan in de week
- 1989 Dagboek van een vermoeide egoïst
- 1989 De Geschiedenis van de Wereldliteratuur
- 1990 Vlucht voor mij
- 1991 Ex-schrijver
- 1992 Het mooie kotsende meisje
- 1993 Ex-minnaar
- 1994 Ex-drummer
- 1994 Het oude nieuws van deze tijden
- 1995 De terugkeer van Bonanza
- 1995 Vrouwen met een IQ
- 1996 Autobiografie van iemand anders
- 1996 Guggenheimer wast witter
- 1997 Meisjes hebben grotere borsten dan jongens. - kindergedichtenbundel
- 1997 Zul je mij altijd graag zien?
- 1997 Logica voor idioten
- 1998 Bloemen op mijn graf
- 1998 Nog drie keer slapen en ik word wakker
- 1999 Het einde van mensen in 1967
- 1999 Uitgeverij Guggenheimer
- 2000 Vergeef mij de liefde
- 2001 Pitface, een parabel
- 2002 De kus in de nacht
- 2002 Mank
- 2003 De droogte
- 2004 Ik ben rijk en beroemd en ik heb nekpijn
- 2004 Heilige schrik
- 2005 Het spook van Toetegaai

Het werk van Herman Brusselmans wordt uitgegeven bij Prometheus te Amsterdam.